

Amikor egy más alkalommal beszélgetett Antiphón Szókratészsel, így szólt hozzá:

— Igazságosnak tartalak, Szókratész, de bölcsnek egyáltalán nem, és úgy gondolom, neked sem más a véleményed, hiszen nem fogadsz el pénzt a tanításért. Mert ruhádat, házatod vagy egyéb tulajdonodat, amelynek szerinted van valamilyen pénzben kifejezhető értéke, senkinek nem adnád oda, nemhogy ingyen, de még áron alul sem. Mármost, ha a veled való társalgást valamiféle értéknek tartanád, azt sem kőtyavetyélnéd el áron alul. Vagyis igazságos vagy, mert nem vezetsz félre senkit kapzsiságból, bölcs azonban semmiféleképpen sem vagy, hiszen értéktelen, amit tudsz.

Szókratész erre azt felelte:

— Mifelénk úgy tartják, Antiphón, hogy az ifjú szépséget és a bölcsességet éppúgy el lehet adni szép, mint ahogy szegyenletes módon. Mert aki például ifjú szépséget pénzért árusítja a rá vágyakozóknak, azt ringyónak nevezik, aki pedig barátjává tesz valakit, akit szép és kiváló szeretőnek ismer, azt bölcsként tiszteljük. Éppen így, akik bölcsességlüket, a ringyókhöz hasonlóan, pénzért vesztegetik a rá vágyakozóknak, azokat szofistának nevezik, aki viszont olyan embert tanít, akit nemes hajlamúnak ismer, és átadja neki mindazt a jót, aminek birtokában van, s ezt azért teszi, hogy a másikat barátjává tegye — nos, az ilyenről azt tartjuk, hogy szép és kiváló polgárhoz méltóan cselekszik. A magam részéről, Antiphón, ahogy más ember a nemes paripában, a kutyában vagy a madárban gyönyörködik, én inkább a kiváló barátoknak örvendék, és megtanítom nekik, ami jót tudok, és másoknak is ajánlom mindazt, amit hasznosnak tartok az erénnyel kapcsolatban. Végigbüvöltem barátaimmal a régi bölcssek kincseit, amelyeket örökül hagytak ránk könyveikben leírva, és ha valami nagyszerű gondolatra bukkanunk, kiemeljük. A hasznot pedig mérhetetlennek tartom, ha egymásban barátokra lelünk.

A mikor e szavakat hallottam Szókratészától, megértettem, hogy boldog, és hogy hallgatóit a szépséggel párosult kiválóságra vezeti.

És amikor egy másik alkalommal Antiphón azzal a kérdéssel fordult hozzá: mit gondolsz, hogyan formál másköböl politikust, ha ő maga nem politizál, noha képes volna rá, így felelt:

— Vajon mikor politizálók inkább, Antiphón? Akkor, ha egymagam vetem be magam a politikai élet sodrába, vagy akkor, ha arra fordítok gondot, hogy a lehető legtöbben műveljék hozzáértően a politikát?

Németh György fordítása

Antiphón töredékei

1. (DK 87 B 2) *GAL. in Hipp. de med. off. XVIII B 656*
Minden ember testét az értelem irányítja: az egészség és a betegség tekintetében éppúgy, mint más dolgok esetében.

2. (DK 87 B 9) *AET. I 22,6* Antiphón és Kritilóosz szerint az idő: gondolat vagy mérték, de nem valóságos létező.

3. (DK 87 B 13) *ARISTOT. Phys. I 2. 185a 14* Nem minden tételnek kell ellentmondani, hanem csak azoknak, amelyeket valaki a princípiumokból vezet le tévesen. Amely tételek nem ilyenek, azoknak nem kell ellentmondani. Például a körnek a körseletek segítségével történő négyesítéséről alkotott tételnek ellent kell mondanunk, ³⁷ de Antiphón tétele nem tárgya geometriai cáfolatnak.

SIMPL. Phys. 54,12 (Kommentár az előbbi Arisztotelész-helyhez) A kör négyesítésével ugyanis sokan foglalkoztak. (Ez nem más, mint a kör területével egyenlő területű négyzet szerkesztése.) Antiphón úgy vélte, ő megtalálta a megfelelő megoldást és a khioszi Hippokratész tévedett. Csakhogy Antiphón eljárása téves, mert nem a geometriai princípiumokból indul ki, és mint látni fogjuk, nem tárgya geometriai cáfolatnak.

Antiphón megrajzolta a kört és beleszerkesztett egy körbe írható sokszöget. Legyen ez a körbe írható négyzet. Aztán a négyzet mindegyik oldalát megfeleltette és a fe-

lezőpontokra merőlegeseket emelt, amelyek a körívet metsztették. Ezek a merőlegesek természetesen kettészabták a négyzetoldalhoz tartozó körszeleteket is. Ezután a felezőknek és a körnek a metszéspontjaiból egyeneseket húzott a négyzet csúcsainak és a körnek a metszéspontjaiba, s így négy háromszöget kapott. Az így kiegészített idom a körbe írható nyolcszög. Ugyanezzel az eljárással a nyolcszög mindegyik oldalát ismét megfeleltette és a felezőpontokból merőlegest húzott a körívig. Az így nyert pontokat egyenessel kötötte össze és megszerkesztette a körbe írható tizenhatszöget. És ismét ugyanilyen módon megfeleltette a körbe írható tizenhatszög oldalait és meghúzva a befogókat, megkettőzte a körbe írható sokszög szögeinek számát. Úgy vélte, hogy ha ezt az eljárást állandóan folytatja, akkor ezen a módon elérkezik egy olyan, a körbe írható sokszöghöz, amelynek az oldalai kicsinysegük folytán egybevágóak a kör kerületével. Mivel minden sokszögre érvényes az, hogy meg lehet szerkeszteni a vele egyenlő területű négyzetet, mint az *Elemek*-ből tudjuk, ezért ha megvan az a sokszög, amely egybevágó a körrel, akkor meg tudjuk szerkeszteni a körrel egyenlő négyzetet.

4. (DK 87 B 15) *ARISTOT. Phys. II 1. 193a 9* Némelyek úgy vélik, a természeti létezők természete és szubsztanciája mindegyiküknek az önmagában megformálatlan végső alkotóeleme; például a keret természete a faanyag, a szoboré a bronz. Antiphón szerint ennek jele az, hogy ha valaki egy keretet elföldelne és a rothadásnak akkora ereje volna, hogy a rothadó keret sarjadni kezdjen, akkor nem keret keletkeznék, hanem fa. Úgyhogy a keret-volta járulékosan tartozik hozzá, s nem más, mint a konvenció és mesterség szerint való szerkesztet, míg fa-volta a szubsztanciája, amely folyamatos változásai során állandóan megmarad.

5. (DK 87 B 26) *AET. II 20,15* (A Nap mivoltáról) Antiphón szerint a tűz fölemészti a föld körüli nedves levegőt; a napkeltét és a napnyugtát az okozza, hogy az egyik esetben a lángra gyújtott levegő elfogy, a másik esetben pedig megnedvesedvén ismét ellenáll a tűznek.

6. (DK 87 B 27) *AET. II 28,4* Antiphón szerint a Holdnak saját fénye van, amely azonban csupán körötte dereng, mert a Nap kilövellő fénye elhomályosítja. Az erősebb fénynek ugyanis az a természete, hogy elhomályosítja a gyengébbet. Ugyanígy történik a többi csillagokkal.

7. (DK 87 B 29) *GAL. in. Epid. III 32* Antiphón *Igazság*-ának második könyvében is megtalálható az „összetömörült” kifejezés, ebben a részben: „Midőn a levegőben záporosó és egymással szembeesülő szelek keletkeznek, akkor a víz sok helyen összegyűlik és megsűrűsödik; ami pedig az ily módon összecsapódó részek közül erősebb, az a levegő, és az erőszakos mozgás hatására összesűrűsödik és összegyűlik, így összetömörültté válik.”

8. (DK 87 B 32) *AET. III 16,4* (Hogyan keletkezett a tenger és hogyan lett sós?) Antiphón szerint a meleg hatására kicsapódó ősnedvesség: verejték. Az ebből visszamaradt nedvesség kivált és tengernek nevezték el. A hevítés révén vált sósá, ahogy ez minden verejtékkel megtörténik.

9. (DK 87 B 44) *OXYRH. PAP. IX* Igazságosság az, ha a polgár nem hágia át törvényeit a városállamnak, amelyben él. Legnagyobb haszna az embernek az igazságosság alkalmazásából származik, ha tanúk előtt cselekedvén tartja a törvényeket; ám egyedül és tanúk nélkül a természet parancsai szerint jár el. A törvény parancsait ugyanis meghozták, a természet parancsai ellenben szükségesszerűek. A törvény parancsai továbbá közmegegyezésen alapulnak, nem pedig természettől fogva vannak; a természet parancsai ellenben természettől fogva vannak, nem közmegegyezésen alapulnak.

Aki úgy hágia át a törvényt, hogy tette rejtve marad azok előtt, akiknek közös megegyezésén alapul a törvény, az elkerüli a szégyent és a büntetést. Ha tette nem marad rejtve, nem kerül el azt. Ha ellenben valaki a lehetőség-
gel szembeszegülve a természetet akar erőszakot tenni, annak nem lesz kisebb a vétké akkor sem, ha minden ember előtt rejtve marad is, és nem lesz nagyobb azáltal, ha valamennyien látják. Mert nem a vélelem szerint, hanem valóságosan árt önmagának, aki így tesz.

Ezek általában azért szorúlnak vizsgálatra, mert a leg-több dolog, amit törvény szerint igazságosnak tartunk, el-lenségesen áll szemben a természettel. E törvényeket ugyanis a szem számára hozták, hogy megszabják, mit kell és mit nem szabad látnia. A fül számára hozták, hogy megszabják, mit kell és mit nem szabad hallania. A nyelv számára hozták, hogy megszabják, mit kell és mit nem szabad mondania. A kéz számára hozták, hogy megszab-ják, mit kell és mit nem szabad megtennie. A láb számára hozták, hogy megszabják, hová kell és hová nem szabad lépnie. Az értelem számára hozták, hogy megszabják, mi-re kell és mire nem szabad vágyakoznia.

A természet számára semmivel sem kedvesebb vagy természetesebb az, amit a törvények tiltanak az emberek számára, mint amit parancsolnak. Hiszen a természethez tartozik az élet és a halál is; az élet a hasznos, a halál a ká-ros dolgok következménye. Azok a dolgok, amelyeknek hasznos voltát a törvény szabta meg, békllyói a természet-nek, míg amelyeknek hasznos volta a természettől való, szabadok. A helyes gondolkodás számára nem igaz, hogy a fájdalmas dolgok inkább támogatják a természetet, mint az örömteliek. Az sem igaz, hogy a fájdalmas hasznosabb volna, mint a kellemes. Hiszen a valóban hasznos nem szabad hogy ártson: használnia kell. ...

A törvény szerint igazságos az is, aki védekezik az el-szenvedett igazságtalanság ellen és maga nem kezd igaz-ságtalanul cselekedni; és az is, aki jól bánik a szüleivel, még ha azok övele mostohán bántak is. Az is, aki föl-ajánlja ellenfelének, hogy eskü alatt beszél, de ő maga nem tart igényt esküre. Az említett esetekben sok olyan

mi akad, ami ellenséges viszonyban van a természettel. Ennélfogva több fájdalmat szenvednek el, noha lehetséges volna kevesebbet is; és kevesebb örömteli dolog történik velük, noha lehetséges volna több is; és hitvány dolgok esnek meg velük, noha lehetséges volna, hogy ne essenek meg. Ha a törvény győzelemre segítené azokat, akik e té-teleket elfogadják, míg azok, akik nem fogadják el, ha-nem szembeszegülnek vele, kudarcot vallának, akkor nem volna hátrányos dolog a törvényeknek való engedél-meskedés. Csakhogy látható, hogy a törvényből fakadó igazságosság nem segíti elégséges módon azokat, akik el-fogadják a tételeket. Először is ez az igazságosság meg-en-gedi, hogy az ember elszenvdje azt, amit elszenvde és el-kövesse azt, amit elkövet. Egyáltalán nem akadályozza meg ezt és semmit sem tesz annak érdekében, hogy az ember ne szenvedje el, amit elszenvde és ne kövesse el azt, amit elkövet. Ha pedig az ügyet törvény elé viszik, abból annak, aki elszenvedett valamit, semmi előnye nem származik azzal szemben, aki elkövette a dolgot. Hiszen a károsultnak meg kell győznie a törvényszék tagjait, hogy jogtalanságot szenvedett el és hogy lehetősége van arra, hogy elégtételt követeljen. Ugyanez az eszköz azonban az elkövetőnek is rendelkezésére áll...

...ahogy a vád meggyőző ereje védelmezheti azt is, aki elszenvdedte a dolgot és azt is, aki elkövette. Lehet ugyanis győzni szavakkal és...

Azokat, akik nemes atyától származnak, tiszteljük és megbecsüljük, míg azokat, akik nem előkelő házból szá-rmaznak, nem tiszteljük és nem becsüljük meg. Ebben a kérdésben úgy viselkedünk egymással szemben, mint a barbárok; hiszen természettől fogva valamennyien egyenlőek vagyunk, a barbárok és a görögök egyaránt. Ez a tény minden ember számára lehetővé teszi, hogy a ter-mészettől fogva szükségszerű dolgokat vizsgálja. Ezek mindenki számára megszereshetőek, s ebben semmi kü-lönbég nincs közöttünk, akár barbár az ember, akár gö-rög. Hiszen valamennyien a szájunkon és az orrunkon keresztül veszünk levegőt és a kezünkkel fogjuk meg az emnivalót mindnyájan...

Ha az igazságoságot komolyan vesszük, akkor az igazság melletti tanúskodás az egymásközi kapcsolatainkban jogosnak ismerszik el és nem kevésbé hasznosnak is az emberi tevékenység számára. De mégsem igazságos a tanú, hiszen az az igazságos dolog, ha nem követünk el igazságtalanságot olyanal szemben, akitől nem is szenvedtünk el ilyesmit. Mármost aki tanúskodik, az szükségképpen igazságtalanságot követ el valamiképpen akkor is, ha az igazat mondja és később ő maga is igazságtalanságot fog elszerveneni amiatt, amit mondott: az ő tanúvallomása alapján fogják ugyanis megfosztani vagy onától vagy élettől azt az embert, aki ellen ő tanúskodott és aki ővele szemben soha nem járt el jogtalanul. Ebben a helyzetben ő igazságtalanul járt el azzal szemben, aki ellen tanúskodott, s aki pedig nem követett el ellene semmi igazságtalanságot. De ő maga is igazságtalanságot fog elszerveneni attól, aki ellen tanúként fellépett, mivel az gyűlölni fogja, noha ő tanúvallomásában az igazat mondta. És nemcsak a gyűlölet révén szenved el igazságtalanságot, hanem azért is, hogy egész életében óvakodnia kell attól, aki ellen tanúskodott. Ez ugyanis ellenségévé lesz, s rosszat fog mondani róla vagy tenni ellene, mihelyt alkalma nyílik rá. Nem kicsiny igazságtalanságok ezek, amiket elszenvéd és elkövet; nem lehetséges ugyanis, hogy ezek a dolgok igazságosak legyenek és hogy az illető ne is kövessen és ne is szenvedjen el igazságtalanságot. Szükségképpen úgy áll a dolog, hogy vagy csak az egyik az, ami igazságos, vagy mindkettő igazságtalan. Úgy tűnik, sem a bíraskodás, sem az ítélezés, sem az ítélet végrehajtásig folytatott életmód nem igazságos. Ami ugyanis az egyiknek hasznos, az a másiknak ártalmas. Ebben a helyzetben nem szenved el igazságtalanságot az, akinek hasznára van a dolog, de már akinek kára származik belőle, igazságtalanságot szenved el...

10. (DK 87 B 49) STOB. IV 22, II 66 No menjen hát tovább az élete és sóvárogjon a házasság és az asszony iránt! Ez a nap, ez az éjszaka egy új isteni végzés, egy új sor kezdete. Mert nagy vállalkozás ám az ember számára!

házasság! Hiszen ha történetesen nem megfélemlőnek bizonyul az asszony, mihez kezd a férfi szerencsétlenségében? Nehéz a döntés: tegye ellenségévé az asszony rokonait, ezeket a vele azonosan gondolkodó, azonosan érző embereket, akiket becstül és akik becstülik őt? Másrészt viszont az is nehéz dolog, hogy olyan kincset birtokoljon az ember, amelyről azt hitte, örömet szerez, ám bánatot okoz.

De ne a visszasságokról szóljunk, hanem a lehető legjobb dolgokról! Mi lehet kellemesebb a férfinak, mint egy kedves asszony? Mi édesebb az ifúnak? Am ugyanott, ahol a kellemes lakozik, valahol ott van a közelben a fájdalom is. A gyönyörök ugyanis nem egymagukban járnak, hanem nyomon követi őket a fájdalom és a fáradtság. Hiszen az olümpiai és a püthói győzelme s a többi hasonló verseny, sőt a tudás fajtái és valamennyi gyönyör olyan természetűek, hogy nagyon fájdalmas dolgok eredményeként születnek meg. A dicsőség, a versenydíj, az élvezetek, mindaz, amit csak az isten az embernek ad, szükségképpen fáradtság és verejték közepette adatik meg.

Ha támadna még egy testem, amely ugyanilyen, gondozásra szoruló test volna, mint amilyen én magam is vagyok, hát nem volnék képes élni; hiszen így is mennyi mindent cselekszem testem egészsége érdekében, a mindennapi élethez szükséges javak megszerzése végett, a hírem, a józan értelmem, a nevem végett és azért, hogy jól mondjanak rólam az emberek! Mi volna, ha egyszer csak támadna egy másik, ilyesféle testem, amely ugyanennyi gondoskodást igényelne? Nem nyilvánvaló-e, hogy az asszony a férfinak, még ha kedves is számára, nem kisebb örömet és fájdalmat jelent, mint amekkorát saját maga jelent ön maga számára — hiszen így két test egészségéről, mindennapi élelméről, józan értelméről és jóhíreről kell gondoskodnia!

De tovább! Szülessenek gyermekeik! Csupa gond már az élet, elvész a szellem ifjú szökellése és már az arc sem régi.

11. (DK 87 B 50) *STOB. IV 34,63* Az élet egész napos őrszolgálatához hasonlatos, az élet hossza pedig egyetlen nap hosszához: úgyszólván amint megpillantjuk a fényt, már át is adhatjuk őrhelyünket azoknak, akik utánunk jönnek.

12. (DK 87 B 51) *STOB. IV 34,56* Bámulatosan könnyen kárhözvethető az élet, kedvesem: nincs benne semmi különleges, semmi nagyszerű vagy magasztos; dolgai kisszerűek, erőtlenek, ideig-óráig tartanak és végtelen szomorúság járja át őket.

13. (DK 87 B 52) *HARPOCR. Antiphón így beszél Az egyetértésről* írott művében: „Miként az ostáblán a lépést, úgy az életet sem lehet visszacsinálni.” — Ez annyit tesz, hogy ha megváltozott is a véleményünk a korábbi életünkéről, nem élhetjük újra.

14. (DK 87 B 53a) *STOB. III 16,20* Vannak emberek, akik nem jelen életüket élik, hanem nagy buzgalommal arra készülnek, hogy majd valami más életet fognak élni, nem ezt a mostanit. Ezenközben eliramlik az idő, amely az ő idejük.

15. (DK 87 B 55) *PHOT. Olyasmin aggódni, amin aggodalommal nem segíthetünk.*

16. (DK 87 B 58) *STOB. III 8,18* „A betegség a lusták számára ünnep” — mert nem mennek munkába.

17. (DK 87 B 58) *STOB. III 20,66* Aki azért keresi föl a társát, hogy valami rosszat tegyen, de közben attól fél, nehogy elhibázza a dolgot és nehogy az történjék, hogy nem azt teszi, amit akar, hanem az következik be, amit nem akar — nos, az ilyen ember már bölcsőbb. Miközben ugyanis fél, tétovázik végrehajtani a tettet. Miközben tétovázik, az ezenközben múló idő gyakran képes rá, hogy megváltoztassa szándékát. Ami már megtörtént, abban nincs meg a lehetősége annak, hogy ne történjék meg —

de a tétovázásban megvan a lehetőség. — Aki ellenben úgy véli, képes rosszat tenni a társával anélkül, hogy ő maga bármi rosszat elszenvedne — az ilyen ember nem bölcs. A remény nem okvetlenül jó. Sokakat juttatott már az éfféle remény rettenetes körülmények közé, s amit a társukkal szemben akartak elkövetni, arról kitéűnt, hogy nekik jutott osztályrészül. Más ember bölcsességét senki sem tudja helyesebben megítélni, mint az, aki lelkének pillanatnyi gyönyöreit elfojtja, hogy erőt vegyen és győzelmet arasson önmagán. Aki azonban minden pillanatnyi gyönyörűséget élvezni akar lelkében, az a hitványabbat akarja a jobbik helyett.

18. (DK 87 B 59) *STOB. III 5,57* Aki semmi szégyenletes és hitvány dologra nem vágyakozik és az ilyesmihez még csak köze sincs, az nem bölcs ember. Nincs ugyanis mit legyőznie avégett, hogy éppen e győzelemmel mutassa meg: erkölcsös ember.

19. (DK 87 B 60) *STOB. II 31,39* Úgy gondolom, az emberi élet dolgainak körében a nevelés áll első helyen. Hiszen ha valaki a tevékenységét helyesen kezdi el, valószínű, hogy bevégezni is helyesen fogja. Mert amilyen magot vet az ember a földbe, olyan aratásra számíthat. S ha egy ifjú testbe helyes nevelést vet, az úgy is él és virágzik egész életében, s nem pusztítja el sem zápor, sem szárazság.

20. (DK 87 B 62) *STOB. II 31,41* Amilyen minőségű az az ember, akivel napunk legnagyobb részét eltöltjük, szükségképpen olyanná válunk magunk is.